

ROLF VOLDO EMERSONNING IJTIMOYIY TARMOQLAR NAZARIYASI**Otamirzayeva Shahlo**

O`zbekiston Milliy Universtiteti

Ijtimoiy fanlar sotsiologiya yo`nalishi 1-kurs talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11203658>

Annotatsiya. Ushbu maqolada Rolf Voldo Emersonning hayoti va faoliyati to`g`risidagi ma`lumotlar va uning ijtimoiy tarmoqlar nazariyasi haqidagi fikr va qarashlari keng tarzda yoritilib o`tilgan. Ushbu nazariya orqali odamlarning tarmoqlarda qanday bog`langanligi, ularning xatti-harakatlari va qarorlariga ta`sir qilishiga qaratilgan

Kalit so`zlar: Rolf Vodro Emerson, ijtimoiy tarmoqlar, reklama, telegram, facebook, Instagram.

ROLF WALDO EMERSON'S SOCIAL NETWORK THEORY

Abstract. In this article, information about the life and work of Rolf Waldo Emerson and his thoughts and views on the theory of social networks are widely covered. Through this theory, it is focused on how people are connected in the networks, influencing their behavior and decisions.

Keywords: Rolf Vodro Emerson, social networks, advertising, telegram, facebook, Instagram.

ТЕОРИЯ СОЦИАЛЬНЫХ СЕТЕЙ РОЛЬФА УОЛДО ЭМЕРСОНА

Аннотация. В данной статье широко освещены сведения о жизни и творчестве Рольфа Уолдо Эмерсона, а также его мысли и взгляды на теорию социальных сетей. Благодаря этой теории основное внимание уделяется тому, как люди связаны в сетях, влияя на их поведение и решения.

Ключевые слова: Рольф Водро Эмерсон, социальные сети, реклама, Telegram, Facebook, Instagram.

Ralph Voldo Emersonning erta hayoti

Ralf Waldo Emerson 1803 yil 25-mayda tug`ilgan.

Uning otasi mashhur Boston xodimi edi. Emersonning sakkiz yoshida otasi vafot etgan bo`lsa-da, Emersonning oilasi uni Boston Lotin Lisesi va Garvard kollejiga jo`natishga muvaffaq bo`ldi.

Garvardni bitirgach, akasini bir muddat maktabda o`qitib, keyinchalik Unitarian vazir bo`lishga qaror qildi. Boston shahrida tashkil etilgan Ikkinchi Cherkovda kichik papa bo`ldi.

Emerson Shaxsiy Krizni mustahkamladi.

Emersonning shaxsiy hayoti sevgilisi va 1829-yil Ellen Tuckerga turmushga chiqqanda, umidvor bo'lib chiqdi. Uning baxtli hayoti qisqa edi, ammo uning yosh xotini ikki yildan so'ng vafot etdi. Emersonning his-tuyg'ulari yo'q edi. Xotini boy oiladan bo'lganligi sababli, Emerson hayotining qolgan qismini qo'llab-quvvatlashga yordam bergan merosga ega bo'ldi.

Keyingi bir necha yil mobaynida vazirlikdan tashvishga tushib, Emerson cherkovdagi lavozimidan iste'foga chiqdi. U 1833 yillarning ko'pini Evropaga bag'ishlagan.

Buyuk Britaniyada Emerson taniqli yozuvchilar bilan uchrashdi, jumladan, Tomas Karlyl, u hayot bo'yi do'stlik boshlagan.

Emerson jamoatchilikda nashr etish va so'zlashni boshladi.

Amerikaga qaytib kelganidan so'ng, Emerson o'zgaruvchan g'oyalarni yozma ravishda ifodalashga kirishdi. 1836-yilda nashr etilgan "Tabiat" asarida diqqatga sazovor.

Transcendentalizmning markaziy g'oyalari ifodalangan joy sifatida ko'pincha so'z yuritiladi.

1830-yillarning oxirlarida Emerson jamoatchi ma'ruzachi sifatida yashashni boshladi. O'sha paytda Amerikada ko'pchilik odamlar hozirgi hodisalarni yoki falsafiy mavzularni muhokama qilish uchun to'lashadi va Emerson yaqinda yangi Angliyada ommaviy norozi bo'lgan. Uning hayoti mobaynida uning so'zlashuvlari uning daromadlarining katta qismini tashkil qiladi.

Emerson urf-odat bilan buzildi

1837 yili Garvard ilohiyat maktabi maktabi Emersonni gapirishga taklif qildi. U "Amerikalik olim" deb nomlangan manzilni yetkazdi. Oliver Wendell Xolmsning "Mustaqillikning intellektual deklaratsiyasi" deb nom olgan ushbu taniqli insho muallifi.

Keyingi yil ilohiy maktabda bitiruvchi sinf Emersonni boshlanish manzilini berishga taklif qildi.

Emerson, 1838 yil 15 iyulda juda kichik bir guruh odam bilan gaplashib, katta bahs-munozaralarni uyg'otdi. U transkendentalist g'oyalarni targ'ib qilib, tabiatning sevgisi va o'z-o'ziga ishonish kabi g'oyalarni qo'llab-quvvatladi.

Fakultet va ruhoniylar Emersonning manzilini biroz radikal va hisoblangan haqorat deb hisoblashdi. U Garvardda o'nlab yillar davomida gapirishga taklif qilinmagan.

Emerson "Concord sherigi"

Emerson o'zining ikkinchi xotini Lidianga 1835 yilda uylandi va ular Massachusetts shtatining Concord shahriga joylashdilar. Concord Emerson yashash va yozish uchun tinch joy topdi va atrofida adabiy jamoa paydo bo'ldi. 1840-yillarda Concord bilan bog'liq boshqa yozuvchilar Nathaniel Hawthorne, Henri David Thoreau va Margaret Fullerni o'z ichiga olgan.

Emerson ba'zan gazetalarda "Konkord sherigi" deb atalgan.

Ralf Valdo Emerson adabiy ta'siri bo'lgan

Emerson 1841 yilda o'zining birinchi insholar kitobini nashr etdi va 1844 yilda ikkinchi jildni nashr etdi.

U keng va keng gapirishni davom ettirdi va 1842 yilda Nyu-York shahridagi "Shoir" deb nomlangan manzilini bergani ma'lum. Tomoshabinlardan biri yosh jurnalist Uolt Whitman edi .

Kelajak shoir Emersonning so'zlaridan juda ilhomlangan. 1855 yilda Whitman o'zining klassik " *Grass of leaves* " nomli kitobini nashr etgach, u Emersonga nusxasini yubordi. U Virtonning she'rlarini maqtagan iliq maktub bilan javob berdi. Emerson tomonidan tasdiqlangan ushbu hujjat Whitmanning shoir sifatida faoliyat yuritishiga yordam berdi.

Emerson shuningdek, Emersonning Concordda uchrashgan Garvard bitiruvchisi va o'qituvchisi bo'lgan Genrix Devid Toreu ustidan katta ta'sir o'tkazgan. Emerson, Toreau'u ba'zan bir ishchi va bog'bon sifatida ishlatib, yosh do'stini yozishga undadi.

Thoreau ikki yil davomida Emersonning egalik qilish uchun qurgan uyida yashagan va tajribasiga asoslangan klassik kitobini *Walden* yozgan

Ijtimoiy tarmoq — bu qiziqishlari o‘xshash yoki oflayn aloqaga ega bo‘lgan odamlar o‘rtasida muloqot qilish, tanishish, ijtimoiy munosabatlar yaratish uchun, shuningdek, ko‘ngilochar (musiqa va filmlar) va ish maqsadlarida ishlatiladigan onlayn platforma. 1803-1869-yillarda yashagan XIX asr rus yozuvchisi, faylasufi va jamoat arbobi Vladimir Odoyevskiy o‘zining 1835-yilda yozilgan „4338-yil“ tugallanmagan utopik romanida zamonaviy bloglar va umuman internetning paydo bo‘lishini bashorat qilgan edi. Unda aytilishicha, „*tanish uylar o‘rtasida magnit telegraflar joylashgan bo‘lib, ular orqali uzoq masofada yashovchilar bir-biri bilan gaplashadi*“, shuningdek, „*ko‘p xonadonlarda, ayniqsa yaxshi tanish bo‘lganlar o‘rtasida*“ nashr etiladigan "uy gazetlari" haqida: bu gazetalar "oddiy yozishmalar o‘rnini bosadi", ularda „*odatda egalarining sog‘lig‘i yoki kasalligi haqida xabarlar va uydagi boshqa yangiliklari, so‘ngra turli fikrlar, mulohazalar, kichik ixtirolar, shuningdek, qachon tushlikka chaqirilishi, ba‘zan esa le menu o‘rin oladi*“^[3].

Ijtimoiy tarmoqlarning eng avvalgi shakli elektron e‘lonlar taxtasi bo‘lib, ularning birinchisini CBBS nomi ostida IBM xodimi U. Kristensen tomonidan 1978-yilda yaratilgan^[4]. 1983-yilda allaqachon dunyoda 800 ta, 1988-yilda esa 5000 ta elektron doskalar mavjud edi^[5].

Internetda ijtimoiy tarmoqlar 1995-yilda Classmates.com AQSh portali paydo bo‘lishi bilan mashhurlikka erisha boshladi. Loyiha juda muvaffaqiyatli bo‘ldi, bu keyingi sanoqli yillarda bir necha o‘nlab shunga o‘xshash xizmatlarning paydo bo‘lishiga olib keldi. Lekin ijtimoiy tarmoq „portlash“ining rasmiy boshlanishi 2003-2004-yillarda AQShda LinkedIn, MySpace va Facebook ishga tushirilgani hisoblanadi^[6]. Internetning rus tilida so‘zlashuvchi

segmentida Odnoklassniki va VKontakte ko‘rinishidagi ijtimoiy tarmoqlar 2006-yildan beri ommalasha boshladi (Facebook saytining ruscha versiyasi faqat 2008-yilda paydo bo‘lgan).

Ijtimoiy tarmoqlarda reklama[tahrir | manbasini tahrirlash]

Ijtimoiy tarmoqlar kuchli marketing tadqiqotlari vositasidir, chunki foydalanuvchilar o‘zlari, qarashlari, qiziqishlari, didlari va hokazolar haqidagi ma’lumotlarni ixtiyoriy ravishda joylashtiradilar. Shundan kelib chiqib, reklama beruvchilar ularning reklamasi qaysi foydalanuvchilarni qiziqishtirishini juda aniq belgilashlari va o‘z reklamalarini profillaridagi ma’lumotlarga (yoshi, jinsi, yashash joyi va boshqalar) qarab aniq foydalanuvchilarga yo‘naltirishi mumkin. Ushbu turdagi reklama *maqsadli* deb ataladi.

Ijtimoiy tarmoqlarda reklama bozori barqaror o‘sib bormoqda. 2007-yildagi eMarketer ma’lumotlariga ko‘ra, u 1,225 milliard dollarga yetgan. Hisobotni tuzishda eMarketer mutaxassislari ijtimoiy tarmoqlarda joylashtirilgan reklamaning barcha turlarini, shu jumladan, display, kontekstli, audio va video reklamalarni, shuningdek, marketologlar ijtimoiy tarmoqlarda o‘z mahsulotlari va brendlari uchun profil yaratadigan marketing loyihalarining xarajatlarini hisobga oldilar. Bundan tashqari, prognozlarda vidjetlar va ilovalarni yaratish xarajatlari birinchi marta hisobga olindi. 2011-yilda ijtimoiy tarmoqlardagi reklamadan tushgan daromad 5 milliard dollardan oshdi^[7].

Ijtimoiy tarmoqlarda reklamadan foydalanib, siz quyidagi parametrlar bo‘yicha birlashtirilgan foydalanuvchilar guruhlarini bilan ishlashingiz mumkin:

- qiziqishlar;
- yosh;
- hudud;
- jins;
- ijtimoiy holati;
- daromad darajasi;
- foydalanayotgan mobil qurilmaning brendi (Apple, Samsung) va boshqalar.

Ijtimoiy tarmoqlar orqali mijozlarni jalb qilishning yana bir usuli kompaniyalar uchun ijtimoiy tarmoqlarda hamjamiyatlar yaratishdir. Bunday hamjamiyatlar kompaniyaning mahsulot yoki xizmatlariga qiziqishi yuqori bo‘lgan foydalanuvchilarga yangi ma’lumotlarni yetkazish imkonini beradi.

Ijtimoiy tarmoqlar nafaqat jamoatchilik bilan aloqa va to‘g‘ridan-to‘g‘ri marketing vositasi sifatida, balki, orasida obro‘li shaxslar bo‘lgan juda aniq auditoriyaga qaratilgan aloqa kanali, shuningdek, mijozlarni jalb qilishning samarali vositasi sifatida ham qo‘llanilishi mumkin^[8].

Ijtimoiy tarmoqlarning zararli tomoni[tahrir | manbasini tahrirlash]

Ko'pchilik ijtimoiy tarmoqlarda joylashtirgan ma'lumotlarini har kim topishi va har doim ham yaxshi niyat bilan ishlatmasligi mumkinligini anglamaydi. Ijtimoiy tarmoqlardagi shaxs haqidagi ma'lumotlarni ularning ish beruvchilari^[9], qarindoshlari, qarz yig'uvchilar, jinoyatchilar va boshqa manfaatdor shaxslar topishlari mumkin. Sud ijrochilari ba'zan ijtimoiy tarmoqlardan qarzдорlarni topish yoki ularning mulki haqida ma'lumot olish uchun foydalanadilar^[10].

Ba'zi ish beruvchilar ijtimoiy tarmoqlardan foydalanishni ta'qiqlaydi — nafaqat iqtisod nuqtai nazaridan, balki ma'lumotlarning tarqalishini oldini olish uchun ham^{[11][12]}..

Shuningdek, ijtimoiy tarmoqlar foydalanuvchilari haqorat, tanqid, „nomaqbul sharhlar“ va asossiz mish-mishlarga duch kelishi mumkin^[13].

Ijtimoiy tarmoqlarda muloqot qilishga qaramlik tufayli psixosomatik kasalliklar paydo bo'lishi holatlari kuzatilgan — Belgradda foydalanuvchi Snejana Pavlovich (Snezhana Pavlović) „Facebook“ ijtimoiy tarmog'idagi qaydi uning onlayn-do'stlari orasida qiziqish uyg'otmaganidan keyin psixiatriya klinikasiga yotqizilgan. Klinika shifokorlari ushbu holatni „Snejana sindromi“ deb atashdi va bemorning xatti-harakatlarini zamonaviy dunyoda shaxsning ijtimoiy ehtiyojlarini qoniqtirilmassligidan kelib chiqqan oddiy stress deb izohladilar^[14].

Ijtimoiy tarmoqlardan foydalanish xavfi mavzusi turli ilmiy maqolalarda yoritilgan, jumladan:

- D. Boyd AQShning 16 shtatidagi so'rovnoma materiallariga asoslanib, ijtimoiy tarmoqlardan kelib chiqadigan ikkita asosiy „qo'rquv“ bor, degan xulosaga keldi: jinsiy zo'rvonlik va ma'lumotlarning maxfiyligi.

- Daniyada davriy nashrlarning mazmunini tahlil qilib, M. Larsen eng ko'p tilga olinadigan ijtimoiy media muammolari ro'yxatini tuzadi, jumladan: jinsiy zo'rvonlik va pedofiliya, qo'rqitish va ta'qib qilish, tahdid va zo'rvonlik, millatchilik g'oyalari tarqalishi.

- K. Fuks nemis va avstriyalik talabalar orasida o'tgan onlayn so'rovnomadan quyidagi xavflar ro'yxatini oldi: ma'lumotlarning maxfiyligi, spam, shaxsiy ma'lumotlarni yo'qotish ehtimoli, salbiy imidj yaratish, internetga qaramlik.

- S. V. Bondarenko Rossiya janubidagi virtual tarmoq hamjamiyatlarini o'rganib, deviant xatti-harakatlarning quyidagi shakllari mavjud degan xulosaga keldi: xakerlik, maxfiylikni buzish, tuhmat, kiberterrorizm, kompyuter pedofiliyasi .

- GU-VShE portalida o'tkazilgan so'rov shuni ko'rsatdiki, respondentlarning fikriga ko'ra, ijtimoiy tarmoqlar odamlarni „o'z domiga tortib ketmoqda“ va juda ko'p vaqt oladi, jonli aloqani siqib chiqarmoqda va „keragidan ortiq muloqot va ma'lumotlar“ bilan ta'minlab beradi. *"Maxfiylik masalalari, — deyiladi hisobotda, „ ijtimoiy tarmoqlar foydalanuvchilarini eng*

kam tashvishga solmoqda. Bu turdagi qo'rquvlar maxfiy xizmatlarning ishi bilan emas, asosan, spamerlar kontakt ma'lumotlariga oson ega bo'lishi imkoniyati mavjudligi bilan bog'liq.^[15]

- "Internet kengliklarida ijtimoiy tarmoqlar avtopoyezisi" asarida ijtimoiy tarmoqlar psixologik rekursiyalarni qanday taqsimlashi, birlashtirishi va qolipga solishini tasvirlab berdi; ular shaxsiy hayotning tobora ko'payib borayotgan elementlarini o'zaro aloqalarning universal umumiy maydoniga o'tkazish orqali psixikada modellashtirilgan kodni sarflaydilar^[16].

Ba'zi ommaviy axborot vositalari ijtimoiy tarmoqlarda „o'lim guruhleri“ faoliyat yuritishini ta'kidlaydilar, ular o'z joniga qasd qilishni targ'ib qiladi va bolalarni o'z joniga qasd qilishga undaydi^{[17][18]}. 2016-yilda Rospotrebnadzor hayotni ixtiyoriy ravishda tark etishni tashviqot qiluvchi va uning turli usullarini tavsiflovchi materiallarning uchdan biridan ko'prog'i VKontakte ijtimoiy tarmog'ida to'planganligini aytdi^[19]. 2017-yil 7 iyundan boshlab Rossiyada Internetda „o'lim guruhleri“ ni tashkil etganlik uchun jinoiy javobgarlik to'g'risidagi qonun kuchga kirdi, u 6 yilgacha qamoq jazosini ko'zda tutadi^[20]. VKontakte ijtimoiy tarmog'ining yaratuvchisi Pavel Durov DLD konferensiyasida bergan intervyusida internet-trolling muammolarini aytib o'tdi va ularni Telegramning tayyor server yechimlari va protokollaridan foydalangan holda LiveOnce yangi ijtimoiy tarmog'ini yaratish orqali hal qilishga va'da berdi^[21].

Rolf emersonning ijtimoiy tarmoq nazariyasi shaxslar ortasida munosabatlar va o'zaro munosabatlar ijtimoiy tuzilmalar va xatti-xarakatlarni qanday shakllantirishi haqida qimmatli tushunchalar berib otadi. Ushbu nazariya tarmoqlarining xatti-harakatlariga qarorlar qabul qilishiga va turli xil haroitlarda masalan tashkilotlar jamoalar va onlayn platformalarda g'oyalar tarqalishiga qanday ta'sir qilishini tushuntirishga yordam beradi.

Rolf emersonning ijtimoiy tarmoq nazariyasi odamlarning tarmoqlarda qanday bog'langanligi ularning xatti-xarakatlari va qarorlariga ta'sir qilishiga qaratilgan asosiy tushunchalari tarmoq ichidagi axborot shakllantirilgan tarmoq aloqalari tizimli tashkilotlar va markazlashuvni oz ichiga oladi. Ushbu tushunchalarni tushuntirish munosabatlar dinamikasi va axborotning ijtimoiy tarmoqlar ichida qanday tarqalishini jamiyatning turli javhalarida tasir qilishini tahlil qilishga yordam beradi. Ushbu nazariyaning nazariy asosi tarmoq ulansihlarining umumiy tarmoq tuzilishi va funksiyasini shakllantiradigan shaxslar ortasidagi xatti xarakatlar va muloqotlar qabul qilishga qanday ta'sir qilishin o'rganadi. Ushbu obyektiv orqali ijtimoiy tarmoqlarni o'rganish orqali tadqiqotchilar ijtimoiy o'zaro ta'sirlarni boshqaradigan va ma'lum bir tarmoq ichidagishaxslarning ulanishini shakllantiradigan asosiy mexanizmlar haqida tushunchaga ega bo'lislari mumkin, Bundn tashqari Rolf Emersonning „Ijtimoiy tarmoq

nazariyasi ijtimoiy tarmoqlarning tuzilishi va dinamikasi ga e'tibor qartib ushbu tarmoqlarning tuzulishi va dinamikasiga e'tibor qartib ushbu tarmoqlar ichidagi shaxslar munosabatlarini ifodalaydi. Rolf Emersonning ijtimoiy tarmoq nazariyasi tarmoqlardagi ishtirokchilar o'rtasidagi o'zaro bog'lanishni ifodalaydi va umosabatlar va o'zaro ta'sirlarning muhimligini takidlaydi.

Bugun insoniyat ijtimoiy tarmoqlarsiz salkam yasholmaydigan darajaga yetdi. Jamiyatda faol odam bu virtual olamda kamida uchta tarmoqni kuzatadi: Telegram, Feysbuk, Instagram. Yana tibbiyotchilar, dasturchilar, vebmasterlar, huquqshunoslar, maorif xodimlari uchun alohida tor doiradagi ijtimoiy tarmoqlar ham mavjud.

Ijtimoiy tarmoqlar quyidagi hollardagina turmushimizga ijobiy ta'sir ko'rsatadi:

- bizning axborot, tajriba almashishimizga, yuzlab kilometr masofadagi do'stlar, maslakdoshlar bilan aloqada bo'lishimizga hamda ular hayotida kuzatilayotgan voqea-hodisalardan xabardor yurishimizga yordam beradi;
- ular yangi bo'sh ish o'rinlari haqida tezroq ma'lumot olishimizni ta'minlaydi;
- ijtimoiy tarmoqlar sharofati bilan ko'p odamlar yangi do'stlar orttirishadi, ayrimlari esa — juftini topishadi;
- ular sayohat qilish, transport va joy topish xarajatlarini tejashga ko'maklashadi;
- Ko'plab iste'dodlarning tanilishiga, kuch olishiga, mutlaqo begona kishilar e'tirofiga sazovor bo'lishiga yordam beradi;
- kimlar uchundir telegram, feysbuk, instagram daromad manbaiga aylangan, ular ehtiyojmandlarga davolanish uchun pul to'plash uchun ham qulay;
- hozirgi kunda ijtimoiy tarmoqlarning huquq tartibot organlari xodimlariga ham yordami tegyapti.

Bunday xizmatlar ro'yxatini uzoq davom ettirish mumkin. Biroq uning juda katta salbiy tomoni ham bor bu — ijtimoiy tarmoqlarga qaramlik muammosi.

Nimasi bilan bunchalik o'ziga jalb qiladi?

Ijtimoiy tarmoqlar vazifalari ustida ishlayotgan kishilar ularni kundan-kunga yaxshiroq, qiziqarliroq, rang-barang qilishga urinmoqda: kirgan odam iloji boricha ko'proq vaqtini o'tkazsin, pul sarflasin, nimadir xarid qilsin va hokazo.

Ijtimoiy tarmoqlarda muloqot qilish ancha oson, odam o'z qiyofasiga ega bo'lmaydi. Negaki nafaqat o'z ismi, balki o'ylab topilgan taxallusi bilan ham ro'yxatdan o'tishi, fotosurat o'rniga avatar (rasm) yoki begonaning suratini joylashi mumkin. Xohlagan narsasini yozadi, haqorat qilishdan ham toymaydi, chunki ko'p hollarda aytgan gapi uchun javob berishiga to'g'ri kelmaydi!

Ayrimlar ijtimoiy tarmoqlarga faqat zarur axborot olish, muloqot qilish, o'zini ko'rsatish manbai sifatida qarashmaydi. Ular kirishi va profillar bo'ylab tentirab yurishi, tanish-notanishlarni do'stlar safiga kiritishi, muzokaralarda qatnashib, statuslar, yangiliklarni o'qishi, fotosuratlarini tomosha qilishi, o'yinlar o'ynashi mumkin. To'g'ri, odamlar o'z tajribalari bilan o'rtoqlashadigan, muhim savollariga javob olishiga ko'maklashadigan muzokaralar ko'p. Lekin tuturuqsiz muloqotlar ham yo'q emas: qisqa sharhlar, smayliklar, gohida odobsizliklar shular jumlasidan.

Ijtimoiy tarmoqlarga qaramlik internetga qaramlik alomatlaridan biridir. Internetga qaramlik fenomenini tadqiqotchilar bir necha marta tavsiflab berishdi. Bunda olimlar ijtimoiy tarmoqlarga qaramlikni alohida guruhga kiritishadi — «kiber-munosabatlar»ga qaramlik: chatda, telekonferensiyalarda aloqada bo'lish, oxir-oqibat, haqiqiyolari o'rniga virtual do'st va oilalarni almashtirishigacha olib kelishi mumkin.

Tadqiqotchilar ta'kidlashicha, qidiruv, muloqot, virtual flirt, shuningdek, eski tanishlar, sobiq kursdosh va sinfdoshlari hayotidagi fotosuratlarini tomosha qilishga sarflangan vaqt ko'p hollarda xodimlarning ish vazifalarini bajarishga ketadigan muddatdan oshib ketadi. Oqibatda ayrim tashkilotlar xodimlariga ish paytida ijtimoiy tarmoqlarga kirishni taqiqlab qo'yishadi. Lekin uyda bunday muloqotga kim ham xalaqit qilardi deysiz?! Shu bois muammo butunlay bartaraf etilmaydi.

Qaramlik sezdirmasdan yuz beradi

Bunday qaramlik darrov rivojlanmaydi. Giyohvand moddani bir, ikki, uch marta sinab ko'rdingizmi — tamom, u sizni o'z domiga tortaveradi. Ijtimoiy tarmoqlarga qaramlik esa oylab, gohida yillab shakllanishi mumkin. **Dastlab odam kuniga bir marta o'z akkauntiga kiradi, bir haftadan so'ng — kuniga bir marta kira boshlaydi, qarabsizki, bir necha oydan so'ng asosiy ishini yig'ishtirib qo'yib, soatiga bir necha martalab o'z sahifasini yangilashga o'tadi.**

Ishi bevosita kompyuter bilan bog'liq kishilar hatto ish joyida ham ijtimoiy tarmoqlarda o'z profilidan chiqmaydi (albatta, rahbariyat bunga ruxsat bersa bo'lgani).

5 yil ko'rmagan tanishimizning telefon raqami bo'la turib, unga qo'ng'iroq qilish o'rniga 100 ta fotosuratini tomosha qilishning bizga nima keragi bor? Ehtimol, bu vaqtni chet tilini o'rganish, ota-ona, turmush o'rtoq yoki farzandlar bilan suhbatlashishga sarflaganimiz yaxshiroqdir? Yoki to'yguncha uxlasak-chi (negaki ijtimoiy tarmoqlarni deb uyqusidan ham voz kechadiganlar yo'q emas oramizda). Ijtimoiy tarmoqlar foydali ishga sarflashimiz mumkin bo'lgan nihoyatda ko'p vaqtimizni havoga sovuradi.

Ijtimoiy tarmoqlarda kim «o'tiradi» o'zi?

Nazariy jihatdan, ularni uchta asosiy guruhga ajratish mumkin:

1. **Mustaqil odamlar.** Mazkur guruh vakillari ijtimoiy tarmoqlarda juda kam — kuniga, haftasiga yoki hatto oyiga bir marta paydo bo‘lishadi. Bunda ular sahifalarda o‘zi haqida unchalik ko‘p ma’lumot qoldirishmaydi, ba’zida umuman yashirishadi. Ular tarmoqqa faqat zarurat tug‘ilgandagina — kimningdir manzili yoki telefonini izlash, muhim xabarga javob berish uchun kirishadi. Agar o‘z sahifasiga kirishga hojat bo‘lmasa, unga kirib o‘tirmasdi;

2. **O‘tish davridagi kimsalar.** «Yuzerlar»ning mazkur guruhi o‘z akkauntlariga tez-tez — kuniga bir martadan ortiq kirib turishadi. Bunda ularga aniq sababning keragi yo‘q — shunchaki guruhlar yoki do‘stlari sahifalarini «varaqlash» xohishi: shu tariqa zerikishni yo‘qotadi. O‘tish bosqichida odamlar odatda taxminan ikki-uch oylab «turishadi», keyin uchinchi tipga «sakrab o‘tishadi». Kamdan-kam hollarda ushbu bosqichdan «mustaqil» bosqichga qaytiladi;

3. **Tobe kishilar.** Afsuski, ijtimoiy tarmoq foydalanuvchilarining mazkur tipi eng keng tarqalgan. Bunday kishilar har 10 — 20 daqiqada o‘z sahifalarini yangilab turishni unutmaydi — axir kimdir yozib qolishi mumkin-da! Yuzaga kelgan «hech narsa haqidagi» yozishma bir soatgacha cho‘zilishi va «xo‘jayin»ni reallikdan butkul ayirishi mumkin. Mabodo xabar bo‘lmasa, o‘zini keraksizdek his qila boshlaydi — bu nimasi, hech kim menga yozmayapti! Bu tip vakillari ijtimoiy tarshmoqlarda kuniga kamida 6 — 8 soat o‘tiradi va umrini «onlayn» holatda o‘tkazadi.

Uning yoqtirgan tarmoqlarisiz bir yoki ikki kun yashashi nihoyatda mushkul.

Ko‘pincha yolg‘iz kishilar ijtimoiy tarmoqlarga qaram bo‘lib qolishadi — ular shu tariqa o‘zlariga «surrogat» muloqotni hosil qilishadi. Lekin aksar hollarda bu yolg‘izlik soxta va o‘ylab topilgan bo‘ladi — ya’ni odam jisman jamiyatda yashaydi, ammo aslida atrofdagilari bilan muloqot qilmaydi. Ijtimoiy tarmoqlarga quyidagi toifadagilar tez-tez mehmon bo‘lib turishadi: voqea-hodisalarga boy kishilar; tengdoshlari bilan muomala qilolmaydigan o‘smirlar; yosh onalar — «go‘dak uyquda mahal»; shuningdek, o‘ta kirishimli odamlar. Vaqt o‘tishi bilan miyada real va virtual olam o‘rtasidagi chegara yo‘qoladi va odam do‘stining tug‘ilgan kunida gul va tort bilan smayliklar jo‘natish o‘rniga shunchaki mehmonga borish mumkinligi to‘g‘risida unutadi. Virtual muloqot qaramlar uchun yagona aloqa vositasiga aylanadi va ularni yoqtirgan mashg‘ulotidan internet yo‘qligi kabi favqulodda holatgina ayirishi mumkin. Negaki ular atrofida qiziqarli, jonli, haqiqiy hayot borligini unutishadi! Qolaversa, qaram kishilar uni payqamay qo‘yishadi.

Agar siz yaqin odam ijtimoiy tarmoqlarda yashay boshlaganini, virtual va chinakam do‘stlarini adashtirib qo‘rganini sezsangiz, sergak torting! Chunki haqiqiy hayotdan yiroqlashish keyinchalik yanada chuqurlashadi. Ayrim ma’lumotlarga ko‘ra, ijtimoiy tarmoqlar tufayli har beshinchi-oltinchi oila barbod bo‘lmoqda. Axir bu dahshatli raqamlar emasmi? Ba’zida ajrashuvlarga er-xotindan biri internetga oilasidan ko‘ra ko‘proq vaqtini ajratishi sabab bo‘ladi.

Yoki turmush o‘rtoqlardan biri ijtimoiy tarmoqlarda noz-karashma qila boshlaydi.

Juftining boshqa bir ijtimoiy tarmoq foydalanuvchisi bilan ishqiy yozishmalarini ko‘rish hech kimga yoqmasa kerak. Shu tariqa yolg‘izlik ham uydirmadan haqiqatga aylanadi.

Ijtimoiy tarmoqlardan yolg‘iz «qutulish» juda mushkul. Nomidan ham bilinib turibdi — tarmoq! Ularda erishsa bo‘ladigandek ko‘ringan imkoniyatlar va qiziqarli narsalar haddan tashqari ko‘p. Shu bois, «jabrlanuvchi»ning yaqinlari qancha erta harakatni boshlashsa, uni haqqoniy hayotga tez va samarali qaytarish ehtimoli shuncha yuqori bo‘ladi. Ko‘pincha tajribali psixologlar ko‘magisiz buni uddalash qiyin.

Qaramlikdan qanday qutulish mumkin?

Kamdan-kam odamlargina ushbu halokatli qiziqishdan oson va beziyon qutulishi mumkin. **Faqat kuchli irodasi bilan maqtana oladigan, yaqinlariga, orzusiga erishish, mustaqil bilim olishga sarflaydigan vaqtini behuda ketkazayotganini tushunadiganlarga bunga muvaffaq bo‘ladilar.**

Biroq o‘z hayotingizni o‘zgartirishga qat’iy ahd qilgan bo‘lsangiz, ijtimoiy tarmoqlardagi vaqtingizni oldindan tartibga solishga harakat qiling, o‘z sahifangizga shunchaki kirmang.

Bajarishingiz zarur bo‘lgan ish ro‘yxatini tuzib chiqing. Hamma ishlarni bajarib bo‘lgandan keyingina «bonus» sifatida yoqtirgan ijtimoiy tarmog‘ingizga kirishingiz mumkin.

Yana bir amaliy usul — virtual emas, real olamda do‘stlar bilan muloqot qilish. Birgalikda sayohatlarga otlanish, tabiat qo‘yniga chiqish yoki qahvaxonalarda (faqat u yerda bepul vay-fay tarmog‘i bo‘lmasin) o‘tirishni kelishib olish mumkin. Bu vaqtni aynan hordiq, do‘stlar bilan muloqot, telefonda gaplashish uchun sarflashga harakat qiling!

REFERENCES

1. „Профессиональные социальные сети обеспечивают работой каждого третьего пользователя“. Открытые системы (2013-yil 12-mart). Qaraldi: 2017-yil 26-fevral.
2. „Корпоративная социальная сеть“. Журнал IT-Manager: № 03/2014. 2014-yil 21-mayda asl nusxadan [arxivlangan](#). Qaraldi: 2017-yil 26-fevral.
3. [Internet i blogi predskazal Vladimir Odoevskiy v 1837 godu](#) — [Лента.py](#), 3.10.2005
4. Sherbutayevna J. G. ABSENTEIZM IJTIMOY HODISA SIFATIDA //Research and Publication. – 2023. – T. 1. – №. 11. – C. 4-10.
5. Jiyanmuratova Gulnoz. Sotsiologiya tarixi. – T.: Innovatsiya-Ziyo, 2020. – 466 b. / https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=fdboTmYAAAJ&citation_for_view=fdboTmYAAAJ:W7OEmFMy1HYC